

ירושלים – המראָה של פנימיותנו

הרב יצחק שטינברג שליט"א

ראש בית מדרש 'ארץ חמדה' רעננה

א. הכרה בתהליך הגאולה בתקופתנו

משנה לשנה הולכת ומתגברת הזרחת אור הישועה המפציע ועולה – שכאיילת השחר, כל שהיא הולכת היא רבה והולכת (ירושלמי ברכות א, א); הולכת ומאירה (ירושלמי יומא ג, ב); משתבחת והולכת (מדרש תהלים [בובר], מזמור כב). התגברות כפולה, בבחינת "ואולך אתכם קוממיות", שתי קומות: הקומה הפיסית – ביסוסה האיתן של המדינה ושכלולה – בניינה; כלכלתה; בטחונה; שלטונה. ועל גבה ובשרשה – הקומה הרוחנית, קיבוץ גלויות ומיזוגם באהבה רבה; לימוד תורה והפצתה בהיקף שלא היה מעולם; פתיחת הלבבות לשיבה פנימית ועמוקה לאבינו שבשמים. אין כל זה כי אם חזרת השכינה לציון.

הנס מתנוסס לנגד עינינו ברוב פאר והדר בעצם הווייתנו כאן ועכשיו ולתמיד. אשרי הזוכה לראותו ולהודות בו ועליו. "עין בעין יראו בשוב ה' ציון" הבטיח לנו ישעיה נביאנו (נב, ח), אנו נקראים רק לפקוח את עינינו ולראות. הסימנים מובהקים, כגון: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחזקאל

לו, ח); "שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך בניך מרחוק יבאו ובנתיך על צד תאמנה" (ישעיה ס, ד); "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים. ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה" (זכריה ח, ד-ה). ועוד רבים כהנה וכהנה.

אלא שכבר אמרו חז"ל "שורייני דעינא באובנתא דליבא תלו" (ע"ז כח ב), שאמנם כוונתם היתה לעניינים רפואיים (ע"ש), אך ניתן לשאוב ממאר זה תובנה חשובה: הראיה תלויה בהבנת הלב.

מנין באה בינה זו? גילה לנו דוד המלך ע"ה את הסוד בסופו של מזמור הגאולה הגדול, המיוסד על ההודאה הפורצת מאליה על גאולת ה' מיד צר. וכה הוא אומר: "יראו ישרים וישמחו... מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'" (תהלים קז, מב-מג). בכדי לראות ולשמח בגאולה צריך ישרות; חכמה; שמירה (-בבחינת ציפיה, כמו "ואביו שמר את הדבר"); והתבוננות. במילים אחרות: נקיות המחשבה וטהרתה, אמונה עמוקה, ומאמץ שכלי הם הם המתכונן לזכות לראות בישועת ה' ולהודות עליה מעומקא דליבא.

בנוסף, מפורסמת הברקתו של מו"ר הגאון ר' אברהם שפירא זצ"ל, שביאר את המילים האחרונות במזמור "ויתבוננו חסדי ה'" – לזכות להיות בין אלה ש"ויתבוננו" זה גופא "חסדי ה'". צריך להתפלל לסייעתא דשמיא על זה גופא שה' בחסדיו יפקח את עינינו ע"י

תבונת לבנו להכיר בשוב ה' ציון, לראות את ישועתו ולהודות עליה. ולא להיכשל חלילה ב'קיום' נבואה אחרת של ישעיהו (מב, יט) "מי עור כי אם עבדי".

"צהלי ורוני יושבת ציון, כי גדול בקרבך קדוש ישראל" (ישעיה יב, ו). שמחה פנימית עצומה נטועה בלב כל ישרי לב יום שעה שעה בהתהלכם לפני ה' בארצות החיים, ובראותם את טובו בארץ החיים. ידיעה והרגשה אלו יש בכחם להשפיע על התפילה, ולא רק באותם ימי הודאה מיוחדים – יום העצמאות ויום ירושלים, אלא אף על התפילה היום-יומית. "מחיה מתים אתה רב להושיע" = תחיית מתים לאומית, שאנו חווים לנגד עינינו, מרקב עצמות של הגוף הלאומי בגלות לתחיה מחודשת של האומה בארצה; "מקבץ נדחי עמו ישראל" = קבוץ הגלויות האדיר שמתרחש בארצנו בדורות האחרונים; "שוב אויבים ומכניע זדים" = נצחונות צבאנו על אויבינו מעטים מול רבים, שוב ושוב; "בונה ירושלים" = הן הבנין הפיסי של העיר המתרחבת והולכת, והן הבנין הרוחני של פריחת התורה בה; "מצמיח קרן ישועה" = ישועה קמעא קמעא (בתהליך אנושי ארוך, המלווה בסייעתא דשמיא לאורך כל הדרך), כמו צמח הגדל מעט מעט; "המחזיר שכינתו לציון" = סך כל המהלך הגדול הזה הוא חזרת השכינה למקומה. ומעל כולם – "נודה לך ונספר תהילתך... ועל נסיך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת... וכל החיים יודוך סלה... הא-ל ישועתנו ועזרתנו סלה... ולך נאה

להודות" = אין אנו מצמצמים את הודאתנו לבורא עולם רק על הדברים הפרטיים הטובים שקורים לנו, אלא מרחיבים אנו את הכרת הטוב גם ביחס לדברים הנפלאים שעושה אלוהינו עם עמנו ומדינתנו.

ב. "קוממיות" – שתי קומות

"ואולך אתכם קוממיות' (ויקרא כו, יג) – רבי מאיר אומר: מאתים אמה, כשתי קומות של אדם הראשון" (ב"ב עה א, סנהדרין ק א).

שתי הקומות מרמזות לשני מהלכי הגאולה, הגשמית והרוחנית. חודש אייר, הוא חודש זיו, נתברך באור גדול; אור כפול. בתחילתו החלה התנוצצות אור גבורת הגאולה הפיסית, מרוח אפו של משיח בן-יוסף, המעורר את רוחם של ישראל לשוב לארצם, לבנותה ולשכללה ביגיע כפיים ובשכל טוב. ובסופו נפתח הצוהר להופעת הקומה השניה של הגאולה השלימה, מרוח אפינו משיח ה' – משיח בן-דוד – ביד ה' הגלויה שנתנה לנו את הכח לעשות חיל, בסערת כיבוש של מרחבי ארצנו היותר מקודשים, ובראשם – מרום מראשון, מקום מקדשנו.

ראשית ואחרית אלו רמוזים, בסדר הנכון, בשם החודש: א"י=ארץ ישראל, יר' =ירושלים.

מיקום מאורעות אלו בחודש מתאים מסיבה נוספת: יום העצמאות, שבתחילת החודש, מקביל לחג הפסח – הנמצא לפניו – שג"כ מציין

את הלידה הפיסית של עם ישראל. ואילו יום ירושלים, שבסופו, מקביל לחג השבועות – המגיע לאחריו – המציין את בניינו הרוחני של עמנו, מתן תורה.

עד כאן לבננו את הדרך בה משמשת ירושלים וארץ ישראל כולה כמראָה לפנימיותנו בנוגע ליחסנו כלפי הקב"ה כפועל מהלכים כלליים באומה ובעולם, וקרבתנו אליו דרך הכרה זו. החוגג במלא עוצמתו הרוחנית את שיבת השכינה לציון, מכח הבנתו שכל שהתרחש ביום העצמאות וביום ירושלים, ובכל הדורות האחרונים בכלל – הרי שבזאת משתקפת פנימיותו כמחוברת להתגלותו של ה"ת לבניו ולעולמו בעידן זה, ושמחתו בקשר אמיץ זה.

בחלק הבא של המאמר, ברצוני לבחון לעומק מהו הקשר שבין ירושלים, ובייחוד – הר הבית, הר המוריה, לבין הקומה הרוחנית של כל יחיד ויחיד מישראל ביחסו הפרטי עם בורא עולם.

ג. שמו/מהותו של הר המוריה

הר המוריה, פסגתה של ירושלים – עיר הקודש והמקדש, מוזכר במפורש בשמו בתנ"ך בשני מקומות: 1. מקום עקדת יצחק – "ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה, והעלהו שם לעלה על אחד ההרים" (בראשית כב, ב);

2. מקומו של בית המקדש הראשון – "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה" (דברי הימים ב, ג, א). ממקורות שונים בחז"ל ובראשונים למדים אנו על מאורעות מרכזיים נוספים שאירעו עליו:

גירש אדם הראשון ויצא מגן עדן וישב לו בהר המוריה, ששערי גן עדן סמוכין להר המוריה [שוחר טוב (תהילים צב)]; זהו המקום שפגע בו יעקב בלכתו לחרן, ושכב שם לישון, והתקפלה תחתיו כל ארץ ישראל, וראה שם את מראה הסולם [רש"י (בראשית כח, יז), כוזרי (מאמר ב פיסקה יד)]; ומסורת ביד הכל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא, ומשם נברא [רמב"ם (בית הבחירה פ"ב ה"ב)].

מה מיוחד כ"כ בהר זה, שעליו התרחשו דברים כ"כ מרכזיים בעולם ובישראל?

אחת הדרכים להכיר ולהבין מהות של דבר היא בעזרת שמו. כך מבאר הרמב"ן בענין קריאת השמות לכל נפש חיה ע"י אדם הראשון: "והענין, כי הקב"ה הביא כל חית השדה וכל עוף השמים לפני אדם, והוא הכיר טבעם וקרא להם שמות, כלומר השם הראוי להם כפי טבעיהם" (רמב"ן, בראשית ב, כ).

א"כ צריכים אנו לרדת לעומקו של שם ההר – 'מוריה' – ע"מ להבין את מהותו.

מצינו במדרש רבה (בראשית נה, ז) מספר פירושים של חז"ל לשם זה:

"ארץ המוריה": 1. רבי חייא רבה ורבי ינאי, חד אמר: למקום שהוראה יצאה לעולם [רש"י תענית טז ע"א: הוראה – תורה לישראל, כי מציון תצא תורה (ישעיה ב, ג), יורו משפטיך ליעקב (דברים לג, י), ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל¹].

¹ תימה, מדוע קישר רש"י את לשכת הגזית לנביאים המוכיחים, ולא פירש מצד קישורה לסנהדרין שישבו שם, שהם באמת הורו תורה לישראל. ומה בכלל הקשר בין הנביאים לבין לשכת הגזית?

ואכן רבינו גרשום שם כתב – הר המוריה שיצאה ממנו הוראה לישראל, שכן יושבין סנהדרין בלשכת הגזית ומורין הוראות. וגם בתוס' שם ד"ה הר ציטטו את פי' רש"י בתחילתו, אך בהגיעם למילים והוא לשכת הגזית נעצרו, ולא הוסיפו את ענין הנביאים. א"כ צ"ע לבאר כוונת רש"י.

שמעתי מהרב זולדן שליט"א לפרש שאכן מסתבר שהנביאים היו עומדים במקדש באיזור לשכת הגזית להוכיח את העם, כי תמיד היו שם עם רב מישראל. ומתאים הדבר לכוליותו של בית המקדש: לפני ולפנים היה מקומו של הכהן הגדול, בין האולם והעזרה היתה לשכת הגזית מקומם של הסנהדרין, בעזרה עצמה היתה ישיבה למלכי בית-דוד. רק מקומם של הנביאים נפקד. לכן יש הגיון לומר שהנביא המרכזי באותו דור היה מוכיח את העם בשערי המקדש ליד לשכת הגזית. הדבר צריך ביסוס נוסף מן המקורות.

הרב דוד כהן שליט"א (עטרת כהנים) העיר בשם המהר"ץ חיות שהמיוחס לרש"י על מס' תענית אינו ממנו (מופיע בהגהות המהר"ץ חיות בריש המס' על רש"י ד"ה שלא נמסרו, שניתן להוכיח משם מה שהחליטו כלם דהפי' לתענית המיוחס לרש"י אינו מרש"י אלא רק מתלמיד אחד). אלא שגם אם זה ראשון אחר יש ליישבו. הרב כהן שליט"א נתן הסבר אחר: ישנה מח' בין התוס' לרמב"ם בתוקף הכלל "לא בשמים היא". התוס' סוברים שאמנם אין ללמוד הלכה מן השמים, אך כהכרעת ספיקות כאשר א"א להכריעם בארץ – ניתן לקבל בת-קול מן השמים. ואילו הרמב"ם סובר שלעולם "לא בשמים היא" גם בהכרעת ספק. א"כ ייתכן שדעת המפרש כאן היא אמצעית – הלכה אין לקבל מן השמים כלל, אך תוכחות

2. ואחרונה אמר: למקום שיראה יוצאה לעולם

[רש"י תענית טז ע"א על ביטוי דומה – הר שיצא ממנו מורא לאומות העולם: ששומעין גדולות ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם. עץ יוסף ומתנות כהונה בשם נזר הקודש: יראת שמים, כי שם שער השמים וממנו יוצא מקור הקדושה ביראת שמים]².

3. אמר ר' יהושע בן לוי: שמשם הקב"ה מורה

לעכו"ם ומורידם לגהנום.

הנביאים כמורי-דרך לחיים יש להחשיבם כמו הוראה שיצאה מלשכת הגזית. [ניתן להוסיף שזה תואם את הירושלמי הדורש את הפסוק "כי יפלא ממך דבר למשפט... וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלוך בך" – 'דבר' זו אגדה (מובא ביפה עיניים סנהדרין פז ע"א), דהיינו שגם דבר אגדה – מוסר החיים והנביאים – מקורו מהמקום אשר יבחר ה'. לעומת הבבלי (סנהדרין פז ע"א) הדורש על אותו פסוק – 'דבר' זו הלכה. וראה ב"דברים אחדים" של הרב אברהם שפירא שליט"א, בתחילת עין אי"ה ברכות א', שהביא את דרשות שני התלמודים וכללם יחד – "הכל בכלל תורה והכל נמסר לחכמים להורות ולפרש"].
אח"כ מצאתי בהגהות מראה כהן ריש מס' תענית, שמביא בשם המהר"ץ חיות בשו"ת שלו אמרי בינה סי' ה', שרש"י עצמו פי' רק מאמרים אחדים במס' תענית, ואיזה תלמיד שהיה מאוחר בזמן הוסיף מדעתו על פירש"י ז"ל הרבה. ובזה א"ש מה שנמצא דברים נפלאים בפי' זה על מס' תענית. ע"כ מהמהר"ץ חיות. והמראה כהן עצמו הוסיף שגם הוא מצא ראיות ברורות על זה. ומחווור כמו שכתב הגאון המהר"ץ חיות להצדיק הצדיק רש"י ז"ל, שלא לתלות בו בוקי סריקי ח"ו, כמו שנמצא בכמה מקומות במס' זו למעיין הישר. עכ"ד. ואולי זהו אחד המקומות הנפלאים בפי' המס', ואינו מרש"י.

² ניתן להביא סמך לדבריו עפ"י דברי יעקב אבינו "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים" (בראשית כח יז). וכן ראה תפילת שלמה בחנוכת המקדש (מלכים א ח, כב-נג) על פירוט היות המקדש שער השמים, וגם שם מזוהה הדבר עם יראה – "למען ייראוך כל הימים" (שם פסוק מ, וכן בפסוק מג).

4. רשב"י אומר: למקום שהוא ראוי כנגד בית המקדש של מעלה [עץ יוסף ומתנות כהונה: מפרש מוריה מלשון ראייה].

5. רבי יודן אומר: למקום שיהא מוראָה לך [ראה אריכות לקמן].

6. רבי פנחס אומר: לאתר מרותא דעלמא [עץ יוסף ומתנות כהונה בשם נזר הקודש: מיני שררות וחשיבות היה יוצא משם, כי בית המקדש נקרא גאון עוזם של ישראל, כדפירש"י גבי "ושברתי את גאון עוזכם" (ויקרא כו, יט)].

7. רבנן אמרי: למקום שהקטורת קריבה, הדא מה דכתיב "אלך לי אל הר המור" וגו' (שיר השירים ד, ו).

במדרש תנחומא (וירא כב) ישנו הסבר נוסף:

"וירא את המקום מרחוק": 8. מלמד שתחילה היה מקום עמוק, כיון שאמר הקב"ה לשרות שכינתו עליו ולעשות מקדש, אמר: אין דרך מלך לשכון בעמק, מיד רמז הקב"ה לסביבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד ולעשות מקום השכינה. לפיכך נקרא הר המוריה, שמיראתו של הקב"ה נעשה הר³.

³ מזכיר במעט את המדרש בנוגע להר סיני שהיה הנמוך מבין כל ההרים, ודוקא עליו נתגלה הקב"ה והרוממו. ללמדך שגדלות בתורה חייבת להתבסס על ענוה אמיתית.

ד. הר המוריה – הדרך להגיע אליו מתחילה מאיתנו

מהי ההבנה בהסברו של ר' יודן לשם "מוריה" – "למקום שיהא מוראה לך"?

לכאורה הכוונה לרמז למה שהקב"ה הראה את ההר לאברהם אבינו בעקידה: "...ולך לך אל ארץ המוריה, והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך... ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק" (רש"י: ראה ענן קשור על ההר). אך א"כ מה ענין זה לדורות, וכיצד זה מתאים לשאר דעות התנאים הנותנים לשם הסבר נצחי?

כדי להבין את הדבר נעיין בפרשת ראה, בפסוקים המתארים את מקומו של בית המקדש. בדברים פרק יב פסוקים ה-כו כתוב: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה... והיה המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו... עולותיכם זבחיכם... השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה. כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך, ושם תעשה כל אשר אנוכי מצוך... לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך... כי אם לפני ה' אלוקיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו... כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשום שמו שם... רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה'".

פעמים חזרה התורה על הביטוי "המקום אשר יבחר ה'", מבלי לציין, ולו פעם אחת, היכן הוא אותו מקום. הלא דבר הוא!

הרמב"ן על פסוק ה' כותב – "וטעם 'לשכנו תדרשו', שתלכו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית השם, ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב, כלשון 'ציון ישאלו דרך הנה פניהם' (ירמיהו נ, ה). ובספרי, 'תדרשו' דרוש על-פי הנביא, יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל 'לשכנו תדרשו ובאת שמה', דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד וכו'". מסביר המלבי"ם שם, שהדרישה היא מה שחוקר בעצמו למצוא את הדבר, וזהו שאמר דרוש ומצא, למד להם שלא יגלה ה' סודו ע"י נביאיו להודיעם מקום הנבחר רק אם ישתדלו בזה וידרשו אחריו, ואז יערה עליהם רוח ממרומים אחרי ההכנה הראויה.

זוהי א"כ הסיבה שהתורה העלימה את מקום המקדש מאתנו, וכתבה רק "המקום אשר יבחר ה'", כדי לחייב אותנו לעשות מאמץ בדרישת המקום. ורק בעקבותיה של ההשתדלות שלנו תבוא גם הנבואה השמימית כסיעתא דשמיא להשלמת המהלך.

באותה הדרך בדיוק התגלה הקב"ה לאברהם אבינו בהר המוריה – מעשה אבות סימן לבנים. בתחילה אמר לו ה' לאברהם "לך לך אל ארץ המוריה... על אחד ההרים אשר אומר אליך" – איזה הר בדיוק לא נאמר. אברהם נזקק לעשות מאמץ רב בדרישת המקום – הליכה קשה וממושכת (כולל כל מדרשי חז"ל המרחיבים בקשיים

שעמדו לפניו) של שלשה ימים, עד שנגלה אליו ה' בדמות ענן קשור על ההר, כעין אישור הנביא.

על-פי דברים אלו נוכל להתחיל להבין את דברי ר' יודן במדרש לעיל – "למקום שיהא מוראָה לך", הדגש הוא על "יהא מוראָה" לשון עתיד, ולא הידוע כבר. היינו שנדרשת חקירה והכנה למצוא את המקום ורק אח"כ בא גילוי שכינה.

כעת, ברורה הנצחיות בדברים אלו: הם באים ללמדנו את דרך הגאולה, שצריכה לעבור דרכנו – דרך השתדלותנו. באופן רחב יותר, למדים אנו יסוד חשוב לחיינו בכלל, בכל תחום שאנו מעורבים בו נדרשת מאיתנו השתדלות להגיע ליעד, יחד עם אמונה בה' שיסייע בעדנו. כפי שלימדונו חז"ל – "הבא ליטרה מסייעין אותו" (יומא לח ב). וכך דרשו בחסידות את הפסוק "ה' צלך על יד ימינך" (תהלים קכא, ה) – ה' שורה לידנו כצל לפי המעשים שלנו, כמו הצל שתמיד מלווה את האדם היכן שהוא.

ה. הר המוריה – מראָה של פנימיותנו בכל דרגה ודרגה

ברם צריכים אנו להוסיף ולהעמיק את הבנתנו בדבר. שכן עדיין יש להקשות – מה בנוגע להר המוריה עצמו, שכלפיו דרש ר' יודן "שיהא מוראָה לך", ועליו חזרה התורה והדגישה "המקום אשר יבחר ה'", "לשכנו תדרשו ובאת שמה" – האם לגביו סיימנו את

הדרישה וההתאמצות, מאחר שאברהם אבינו דרש ומצא את המקום, ואחריו עשה כן דוד המלך ומצאו אף הוא? מה נותר לנו לדורות? הרי תורתנו היא נצחית, וא"כ הציוויים הנ"ל אמורים להמשיך ולהתקיים גם בימינו.

צריך לומר, שאמנם גיאוגרפית כבר נמצא המקום, ואין כ"כ מה לדרוש ולחקור בדבר (מלבד מציאת המיקום המדויק של המזבח ושל קודש הקדשים על ההר בימינו לאחר שנשתכח). אך התורה מחנכת אותנו לעיסוק מתמיד ונצחי, הן כפרט והן ככלל, בדרישה נפשית-רוחנית אל המקום אשר יבחר ה'. ניתן לעלות אל הר המוריה פיזית, ולהמצא במקום אשר בחר ה', אך בו בזמן לא להיות דבוק נשמטית לשכינה השורה שם. רק בדרישת אלוקים מאומצת והתעלות מתמדת של האדם והעם לתיקון עצמיותם, ניתן לזכות לראות בנועם ה' שבהיכלו. קיימות אין סוף מעלות ודרגות לחשוף בתוכנו פנימה, שיעמיקו את דבקותנו במקום אשר יבחר ה'. תמיד ישאר המקום בגדר "יבחר" ו"תדרשו" ו"יהא מוראָה" בלשון עתיד, כי המקום מבטא את כל העומקים וההתגלויות של ה' יתברך בעולם. בכל התקדמות שלנו במסילה העולה בית אל, מתקשרים אנו לרובד אלוקי נוסף שנמצא בהר, מכח אמירת הנביא שזהו מקום החיבור שלנו עם שכינתו יתברך. בכל תיקון והתקדמות רוחנית ומידותית שלנו עוסקים אנו בדרישת המקום אשר יבחר ה', מקום עמידתנו מול אלוקינו, ומידת קרבת האלוקים שלנו. ממילא גם ההר עצמו כמקום גיאוגרפי משתנה, כביכול. ההר שמצאנו לפני

עליית המדרגה הנוכחית איננו אותו הר שלאחר העלייה. כל התקדמות רוחנית מפגישה אותנו עם הר חדש, ומגלים לנו מקום חדש שה' בוחר בו, קישור חדש של נשמתנו עם הבורא. ומצוות "אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם...לשכנו תדרשו ובאת שמה" ממשיכה להיות קמה וניצבת לפנינו לקדמנו אל הדרגה הבאה – הקומה הנוספת – המפגש המחודש עם המקום בו יבחר ה', יבחר ויחזור ויבחר⁴. יוצא א"כ, שלדרוש את המקום אשר יבחר ה' זהו בעצם דרישה פנימית שלנו את עצמנו. בעמידה על הר המוריה אנו נפגשים עם השכינה לפי הדרגה שאנו נמצאים בה באותה נקודת זמן, ובכך מתגלה פנימיותנו האמיתית כפי שהיא באותו הרגע.

אכן כל אחד מאתנו מרגיש שהתפילות שהוא מתפלל בשופכו שיחו לפני יוצרו בעמדו בכותל המערבי (ומסתמא עוד יותר מכך נרגיש על הר המוריה עצמו) מבטאות את שאיפותיו העמוקות והישרות ביותר, כפי דרגתו ורצונו באותו פרק של חייו. כביכול, האבנים משקפות לנו את פנימיותנו, כעין מראה של הפנים.

דוד המלך, שדרש ומצא את המקום הגיאוגרפי של ההר ושל מקום המקדש שעליו – בגורן ארונה היבוסי, הוא הוא שלימד אותנו גם את חובת דרישת המקום מבחינה רוחנית מידותית מתמדת. וכך יסד דוד במזמור ט"ו בתהילים: "מזמור לדוד ה' מי יגור באוהלך מי ישכון בהר קדשך? הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו. לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו. נבזה

⁴ על משקל דברי רש"י (עפ"י המדרש) בבראשית כז, כח – "ויתן לך" – יתן ויחזור ויתן.

בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימיר. כספו לא נתן
בנשך ושוחד על נקי לא לקח, עושה אלה לא ימוט לעולם". הרי
שהדרך לשכון בהר המוריה, הר הקודש – לדרוש את השכינה
ולדבוק בה – היא בתיקון המעשים והמידות כולם.

וכן לימדנו דוד המלך במקום נוסף, מזמור כ"ד: "מי יעלה בהר ה'
ומי יקום במקום קדשו? נקי כפיים ובר לבב אשר לא נשא לשוא
נפשי ולא נשבע למרמה... זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה".
מבאר רש"י בפסוק ג' "מי יעלה בהר ה' – אע"פ שכל יושבי תבל
שלו, אין הכל כדאי ליקרב אליו אלא נקי כפיים וגו'". והסביר הרד"ק
בפסוק ד' "נקי כפיים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע
למרמה – והנה הזכיר שלשת תכונות האדם בפסוק זה: המעשה,
המחשבה והדיבור. ובשלושתם יהיה האדם שלם, שיהיה נקי
במעשיו ובר בלבבו ונאמן בדיבורו". וכלפי אדם כזה אומר לנו נעים
זמירות ישראל – "זה דור דורשיו מבקשי פניך", וכדברי המצודת
דוד – זה הדור שהמה דורשי ה'... הראוים לבקש פניך לעולם ולבא
לבית המקדש. וכן פירש הרד"ק – "מי הוא שיעלה בהר ה' ובמקום
קדשו, שהוא נקי כפיים ובר לבב זהו דור דרשי ה' והם ישראל".

ו. עבודת ה' המתגלה בהר – עבודה תמימה

שיא השראת השכינה על הר המוריה הוא בהיות בית המקדש בנוי
ומשוכלל על גביו, ומתנוסס לתפארת. כדברי הרמב"ם בריש פ"ה

מהל" בית הבחירה – "הר הבית והוא הר המוריה", עיקר משמעותו של הר המוריה שמשם יוצאת הוראה לעולם ויראה לעולם ויהא מורֵאָה לך וכו', הוא מחמת היותו הר הבית – הר שבית המקדש עומד על גביו. בית המקדש בפעולתו כולל את כלל כוחות החיים והנפש של היחיד ושל האומה ושל העולם. הוא מהווה את האיזון האידיאלי ביותר והמציאות הנשגבה ביותר של שלמות ההוויה כולה:

- אש (על המזבח) ומים (בניסוך);

- עפר (לכיסוי הדם ולסוטה) ואויר (ענן הקטורת);

- שכל (סנהדרין בלשכת הגזית, והלכות כהונה) ורגש (שירת הלויים);

- תורה (קריאת התורה ע"י המלך בהקהל) ותפילה (תפילות היום והתפילות על הקרבן, "כל תפילה כל תחינה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל... ופרש כפיו אל הבית הזה", "והתפללו אליך דרך ארצם... והבית אשר בנית לשמך");

- יראה (הלכות מורא מקדש) ואהבה (ברכת כוהנים בשם המפורש באהבה);

- שמחה (קרבת תודה, שמחת בית השואבה, "ושמחתם לפני ה' אלוֹקֵיכֶם") ועצב (וידיי בעת הבאת קרבן חטאת, מי שארעו דבר רע היה עולה להר הבית משמאל כגון אבל או מגודה – מידות פ"ב מ"ב, שמחות ספ"ו);

- מעשה (הקרבת הקרבנות) דיבור (מקרא ביכורים, פרשת סוטה) ומחשבה (לשמה בקרבנות);

- דומם (כלי המקדש) צומח (מנחות) חי (קרבנות חיה ועוף) מדבר (הכהנים והלויים) ונביא (הנביאים הוכיחו את ישראל מלשכת הגזית, ראה לעיל הערה 1);

- פרט (קרבת יחיד) וכלל (קרבת ציבור);

- ישראל (עליה לרגל, מעמדות) ואומות העולם (שבעים פרי החג, "כי ביתי בית תפילה ייקרא לכל העמים");

- עשיר (הדרגה הראשונה בקרבן עולה ויורד, קרבנות בהמה, בכורים בקלתות של כסף וזהב) ועני (הדרגה השלישית בקרבן עולה ויורד, מנחות – ראה רש"י ויקרא ב, א, בכורים בסלי נצרים של ערבה קלופה);

- שורש האמונה שהוא שורש הכפירה (הקרבנות הם ריח ניחוח לה' ושימשו לע"ז, הכרובים נמצאים בקדש הקדשים בניגוד לפסלי ע"ז).

אין כאן כוחות סותרים ומנוגדים, אלא יש כאן השלמה והזנה הדדית של כל הכוחות בעולם ליצור הפריה בלתי פוסקת אחד לשני, ולהוביל לתמימות המעשים כולם ולתיקון עולם במלכות שדי- באחדות כוללת.

זהו תפקיד האדם והאומה והעולם בדרישתם את המקום אשר יבחר ה' – "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג) = "שלים

תהא" (תרגום אונקלוס, שם). דרושה עבודה מתמדת של איזון פנימי בין כל הכוחות הפועלים בנפש של היחיד ושל הכלל, ולתקנם במידה נכונה כרצון ה', מתוך התחברות לרצון הרצונות המתגלה על ההר בבית הבחירה.

מתוך החיבור הפנימי הזה לרצון ה', יאיר אור המקדש הנמצא בתוכנו בבחינת "ושכנתי בתוכם" (שמות כה, ח); "אוהל שיכן באדם" (תהלים עח, ס) על הבריאה כולה – "ירושלים אורו של עולם", "וכי לאורה הוא צריך? אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כב ע"ב, מנחות פו ע"ב). ואותו אור הולך ומתגלה הולך ומתגדל ככל שאנו דורשים יותר את המקום אשר יבחר ה', ומתעלים בעבודת ה' שלנו לאורו.

ז. גילוי הנקודה הפנימית הייחודית של כל אחד

ניתן להסביר לפי זה את המשפט שאנו מוסיפים בסוף תפילת העמידה – "יהי רצון מלפניך ה' או"א שייבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך". מה ענין שמיטה אצל הר סיני – מה הקשר בין בנין בית המקדש לבין חלקנו בתורה? האם זהו רק אוסף של בקשות לעתיד לבא או שיש קשר אמיתי בין הדברים? לפי דברינו עד כה אפשר לראות קשר חזק בין שני העניינים הללו: הביטוי "ותן חלקנו בתורתך" מורה על כך שיש לכל אדם מישראל חלק שלו בתורה. אינה דומה התורה הנלמדת ע"י פלוני לזו

הנלמדת ע"י אלמוני, אפילו כאשר הם לומדים בדיוק אותם שורות. כפי שמלמד אותנו הרב קוק זצ"ל בספרו אורות התורה (ב, א): "חכמת התורה הרי היא הגילוי האלוקי כפי רצונו יתברך הבא מצד עבודתנו ותלמודנו. והנה כל הלומד תורה הוא מוציא מהכח אל הפועל את מציאות חכמתה מצד נפשו, ובודאי אינו דומה אור המתחדש מצד חיבור התורה לנפש זו, לאור הנולד מהתחברותה לנפש אחרת". ההסבר לכך הוא, משום ששורש נשמתו של כל יחיד ויחיד הינה ייחודית לו, עם כוחות ותכונות שהוטבעו רק בה. וע"י עסק התורה לשמה האדם מוציא אל הפועל את אותם כוחות פנימיים המושרשים בו, ובכך מביא לעולם גילוי אלוקי חדש – חלק חדש בתורה, כדברי הרב קוק זצ"ל בהמשך אותה פסקה – "וא"כ הוא מגדיל התורה ממש בלמודו", שאף אחד אחר אינו יכול לגלות בעולם. זהו ה"ותן חלקנו בתורתך" – החלק המיוחד לכל אחד מאתנו.

כאן אנו מגיעים לקשר בין זה לבין בנין בית המקדש. שכן אותו חלק בתורה המתגלה באופן ייחודי בלמודו של כל אחד ואחד איננו מופיע ומאיר מתוכנו באופן אוטומטי בכל לימוד ולימוד. אלא רק כאשר מזככים אנו את עצמיותנו, ומטהרים אנו אותה מכל הסיגים והפניות המסתירים את נשמתנו הטהורה, ומונעים בעדה מלהזריח את אורה, רק אז מוכנה הנשמה לידבק בחלקה בתורה, ולהופיע מתוכו את האור האלוקי המכוון לה. לכן אומר הרב קוק זצ"ל באורות התשובה (יד, כז): "לפי ערך בהירות התשובה שלפני

הלימוד תגדל בהירות ההבנה של הלימוד". וכן שם (י, י):
"כשהולכים בדרך העיון הטהור באלוקיות, מרגיש האדם בעצמו
שיש מסך המבדיל בינו ובין ההשגות הבהירות, והנשמה בעצמה
מכרת שהמסך הזה הוא המעשים והמדות שאינם טובים. ומיד
מתעוררת בקרב הלב התשוקה לתשובה שלמה". ממילא מתחבר
הדבר באופן ישיר לבנין בית המקדש. ראינו לעיל שהדרישה למקום
אשר יבחר ה' טומנת בתוכה את התיקון העצמי המתמיד,
והשאיפה להתחדשות אין סופית בקשר שלנו עם אלוקינו ע"י עליות
גוברות והולכות במעשינו במדותינו וברצוננו. ברור א"כ, שהתפילה
העמוקה לבנין בית המקדש, שהוא השיא של התגלות האלוקות
בעולם, והשיא של דבקותנו בו יתברך בכל הדרגות האפשריות –
היא אותה התפילה המוליכה אותנו בנתיבות לימודנו בחיפוש אחר
חלקנו בתורה, אותו חלק המתגלה אך ורק על-ידינו, לפי זיכור
נשמתנו.

על-פי כל זה מובן, שגם בדורות הגלות ובימינו אנו, שמפני חטאינו
אין אנו יכולים לעלות וליראות ולהשתחוות לפניך... בבית בחירתך,
בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, עדיין קמה וגם ניצבה
מצוות "לשכנו תדרשו ובאת שמה" במלא תוקפה והיקפה. לא רק
מצד חובת דרישת המקום הפיזי-גיאוגרפי ועשיית מאמצים לכבושו,
שכלולו ובנינו. אלא גם ובעיקר ממשיכה מצווה זו לתבוע מאתנו
תיקון רוחני מידותי מתמיד לעלות בהר ה', היינו בעבודתו. כעין

זאת הורה לנו גדול המורים בכל הדורות – הרמב"ם ז"ל, בהל" בית הבחירה פ"ו הט"ז: "ולמה אני אומר במקדש וירושלים שקדושה ראשונה קדושתן לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר 'והשימותי את מקדשיכם' ואמרו חכמים אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים". ובפ"ז ה"ז, ט מנה הרמב"ם כמה וכמה הלכות הנובעות מעובדה זו.

לפי דברינו יש להוסיף שהפסוק בפ' ראה – "אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה" – ג"כ מוכיח כדברי הרמב"ם, שהשכינה נמצאת במקום אשר יבחר ה' לנצח נצחים, ולכן קיימת חובה לדרוש את המקום ואת השכינה, "לשכנו תדרשו" – לשכינתו תדרשו. חובה זו כוללת הן דרישת המקום הגיאוגרפי וההלכות הנ"ל שמנה הרמב"ם, והן את התביעה המתמדת מאתנו לשפר מעשינו ולגלות בתוכנו מעמקים אין-סופיים של קרבת ה' ודבקות בו.

ח. הכותל ואבניו – יראה ואהבה

הכותל המערבי איננו חלק מבית המקדש, אלא הוא חלק מהחומה שהקיפה את הר הבית. קיימת לגביו אותה קדושה של "אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים", היינו קדושת השכינה השורה בהר

באשר הוא. לכן גם בגשת אליו צריכים אנו להמצא במצב של בניה נשמטית פנימית בלתי פוסקת, ורצון להוסיף אומץ בעבודת ה', ומתוך כך לערוג למצוא את שכינתו יתברך שמה.

כבר בכותל עצמו מוצאים אנו שני כוחות "מנוגדים" – יראה ואהבה – השורים שם בהרמוניה נפלאה. מצד אחד, בעמדנו לרגלי הכותל ובהביטנו כלפי מעלה, דרך כל שורה ושורה שבאבניו, הגונזים בתוכם נדבכים אין-סופיים של ההסטוריה הישראלית והעולמית לדורותיה, ועד כיפת השמים – מושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגובהי מרומים, "כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם" (קהלת ה, ז) – מתמלאים אנו יראה ופחד מפני הדרת גאונו ורוממותו, וחשים אנו רבדים ורבדי רבדים בנשמתנו התובעים את גילויים ותיקונם. כעין טיפוס רוחני על נדבכי הכותל מעלה מעלה, מהארץ מתחת ועד השמים ממעל, כדי לזכות להפגש עם שכינתו יתברך, ולדעת (דעה מלשון חיבור – "וידע אדם את חוה אשתו") היום (וכל יום יהיו בעיניך כחדשים, בדרגה חדשה) ולהשיב אל הלב – כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (השתלשלות השכינה ששורדת אל ההר מגובהי מרומים), אין עוד.

מצד שני, בהביטנו נוכח אבני הכותל הניצבים מולנו, מרגישים אנו קרינה של אהבה וחום היוצאת מהם. האבנים הגדולות מחבקות אותנו בזרועות עולם ("מעונה אלוקי קדם" – בשמים, "ומתחת זרועות עולם" – בארץ), וסופגות את תפילותינו ודמעותינו ואושרנו ללא גבול. מנשקים אנו את האבנים בתשוקה רבה, ונדבקים אנו

אליהם כילד אל חיק אמו. ביטוי נפלא טבע הרב צבי יהודה קוק זצ"ל: יש אנשים עם לבות של אבן, ויש אבנים עם לב אדם. כוונתו לאבני הכותל. כמובן, לא אל האבן החומרית מתקשרים אנו, אלא אל אבינו אב הרחמן השורה בתוכם. ומתוכם משרה את שכינתו בתוכם כפי מדרגתנו.

אין כל סתירה בין הדברים. הכותל כולל בתוכו את עבודת ה' בשלמותה – יראה ואהבה. הוא תובע מאתנו להתקרב אל יוצרנו באהבה רבה אהבת עולם, שהולכת ומתרבה תמיד; וביראת רוממות שמו יתברך לעולמי עולמים.